

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ О. А. Хомерікі

«___» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»

Тема: Сімейні конфлікти, як об'єкт соціологічного аналізу

Текст роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Виконавець: студент групи СЛ-501 Галанова Ірина Сергіївна

Керівник: доктор соціологічних наук, професор, завідувача кафедри соціології та політології Хомерікі Олена Андріївна

Нормоконтролер: _____ Стригуль М.В.

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ	7
1.1 Сімейні конфлікти як об'єкт соціологічного вивчення.....	7
1.2 Проблеми сучасної української сім'ї.....	15
Висновки до 1 розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	25
2.1. Програма соціологічного дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»	25
2.2. Інструментарій соціологічного дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів».....	34
Висновки до 2 розділу.....	43
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ПО РЕЗУЛЬТАТАХ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	44
3.1. Аналіз результатів кількісного етапу дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»	44
3.2. Аналіз результатів якісного етапу дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»	56
Висновки до 3 розділу.....	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення проблем, пов'язаних з сім'єю, набуває все більшого значення як в теоретичному, так і в практичному, сенсі. Практично для всіх країн світу характерна нестабільність шлюбу і сім'ї. Вона виявляється в зростанні числа розлучень. Це можна пояснити такими чинниками як вплив урбанізації і викликані нею інтенсивна міграція населення, емансипація жінок, науково-технічна революція та інші причини соціально-економічного, культурного, етнічного, релігійного характеру.

У сучасних соціально-економічних умовах інститут сім'ї перебуває в кризовому стані. Практично зникли багато зовнішніх чинників, що стабілізують сім'ю: економічна залежність жінки від чоловіка, релігійна, моральна, юридична заборона або засудження розлучень. Внутрішні чинники, які властиві сім'ї, набувають визначального значення для стабільності шлюбу. Численні соціологічні дослідження свідчать, що в основі розлучень в переважній більшості випадків лежить конфлікт між подружжям, що досяг такого ступеня, що вирішити його можна тільки шляхом розірвання шлюбу.

Значні зміни, які випробовує сучасна сім'я під впливом соціальних процесів, що відбуваються в українському суспільстві, зумовлюють необхідність аналізу суті конфліктів в сім'ї. Сім'я – це найважливіший інструмент соціалізації особи, історичної трансляції культурних, етнічних, етичних цінностей. Сім'я змінюється і розвивається разом з суспільством, залишаючись найбільш стійким і консервативним його елементом. Основи особи, її ціннісні установки і орієнтації формуються саме усередині сім'ї. До недавнього часу сім'я була джерелом оволодіння людиною певними навиками і уміннями, що гарантувало успішну адаптацію в соціумі. Проте функціонування сім'ї в суспільстві відбувається не ізольовано, а

взаємозв'язане з іншими інститутами. У зв'язку з цим, трансформації, що відбуваються в суспільстві на макрорівні, без сумніву, впливають на його функціонування на мікрорівні, включаючи сім'ю. Незавершена інституціоналізація більшості соціальних конфліктів, включаючи конфлікти в сім'ї, і труднощі у використанні процедур раціоналізації конфліктних ситуацій характеризують сучасну вітчизняну ситуацію.

В результаті виникнення і розгортання конфліктних ситуацій носить переважно стихійний характер. Це виражається, перш за все, в тому, що емоції конфлікуючих сторін, як правило, переважають над розумом і перешкоджають адекватному осмисленню суті конфлікту його учасниками, раціональному формулюванню своїх претензій і вимог. У таких умовах конфлікти із самого початку набувають некерованого характеру і у міру свого розширення і загострення несуть протиборчим сторонам руйнування, насильство, а в деяких випадках і знищення. До таких емоційно-деструктивних і до кінця неінституціоналізованих конфліктів з достатньою підставою можна віднести сімейні конфлікти.

Тому актуальність теми дипломної роботи полягає в необхідності вивчення актуальних чинників, що детермінують виникнення сімейних конфліктів в сучасних соціально-економічних умовах.

Довідка про ступінь наукової розробки теми дипломного дослідження. Теоретичною основою дослідження послужили концепції вчених, що досліджували проблеми сімейних конфліктів: П. Штомпки, П. Сорокіна, Н. Смелзера, Н. Лумана, З. Баумана і Ж-Ф. Ліотара.

Типові питання вивчення сім'ї і конфліктів в сім'ї вже знайшли певне місце в спеціальних дослідженнях: психотравмуючий вплив конфлікту на особу (Е. Р. Ейдемільер, В. У. Юстіцкіс), проблеми сучасної сім'ї (М. С. Мацковський, А. Р. Харчев); психологія конфлікту (Р. М. Андрєєва С. В. Дворяк, Т. С. Сулімова, В. А. Сисенко, Б. Р. Херсонський) методи

дослідження подружніх відносин (Е. Ю. Альошина, А. А. Бодальов), структура сім'ї (І. А. Герасимова), стабільність сім'ї (С. І. Голод).

Проблеми соціології сім'ї в сучасній Україні досліджували: Р.Батищева, Г.Бевз, М.Боришевський, С.Ганик, В.Глуценко, З.Зайцева, А.Зінченко, Т.Журбицька, В.Кередман, І.Козубовська, Н.Лавриненко, М.Лукашевич, І.Мигович, В.Омельченко, Г.Святненко, Л.Сокурянська, Н.Черниш та інші.

Мета роботи – дослідження чинників виникнення сімейних конфліктів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Вивчити теоретико-методологічну базу дослідження сімейних конфліктів;
2. Розробити програмно-інструментальний комплекс соціологічного дослідження вивчення сімейних конфліктів.
3. Скласти аналітичний звіт за наслідками дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів».

Об'єкт роботи – сімейні конфлікти.

Предмет роботи – чинники, що детермінують виникнення конфліктів.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є еволюційний, функціональний і конфліктологічний підходи до дослідження сім'ї, що дозволяють виявити закономірності її функціонування, а також встановити чинники, що впливають на її еволюцію як соціальний інститут.

Структурно-функціональний і феноменологічний підходи до аналізу процесу інституціоналізації сімейного конфлікту важливі для передбачуваного дослідження, оскільки зосереджують увагу на формуванні і закріпленні ціннісно-нормативних уявлень про соціальну реальність в суспільній (структурний-функціоналізм) та індивідуальній (феноменологія) свідомості у ході соціальних взаємодій.

Наукова новизна отриманих результатів:

- систематизовано теоретико-методологічну базу дослідження сімейних конфліктів;
- розроблено програмно-інструментальний комплекс соціологічного дослідження вивчення сімейних конфліктів.
- Проаналізовано чинники виникнення сімейних конфліктів.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що в ній вивчені чинники виникнення сімейних конфліктів і можливі шляхи їх дозволу. Це відкриває нові перспективи аналізу сімейних конфліктів і дозволяє визначити умови, при яких можлива профілактика, раціональне вирішення і прояв саме позитивних функцій конфлікту в суспільстві. Розгляд сімейного конфлікту з такої точки зору є базою для подальших досліджень, направлених на аналіз суспільних процесів, що роблять позитивний вплив на стабілізацію сім'ї.

Результати дослідження можуть служити основою для розробки соціальних програм підтримки і розвитку сім'ї як державними, так і недержавними громадськими організаціями і установами, діяльність яких направлена на стабілізацію сім'ї в цілому, а також теоретичною і практичною базою для діяльності соціологів, соціальних працівників, соціальних педагогів і психологів у сфері консультивання по профілактиці і вирішенню конфліктів в сім'ях.

Емпірична база включає авторське дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів» (грудень 2020 року). Перший етап – масове опитування (N = 600) мешканців Київської області. Другий етап – проведення фокус-групових інтерв'ю. Третій етап – проведення біографічного інтерв'ю.

Коротка довідка про структуру роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури,.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1 Сімейні конфлікти як об'єкт соціологічного вивчення

Стан невизначеності, нестабільності, різкої зміни статусу, суспільних уявлень соціальних суб'єктів характеризує трансформаційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві на даному етапі розвитку. Кожна людина суто індивідуально сприймає зміну суспільно схвалюваних цінностей, які перебувають в нових соціальних стереотипах поведінки. У цей період збільшується можливість виникнення конфліктів у всіх групах, в які входить індивід, включаючи сім'ю [1].

Перш ніж дати визначення сімейному конфлікту, звернемося до поняття «конфлікт» як такого. У сучасній соціології існує безліч дефініцій конфлікту, проте серед них не можна виділити єдино вірну [2, с.5]. Відомо, що розвиток будь-якого суспільства, будь-якої соціальної спільноти або групи, навіть окремим індивідом є складний процес, який не завжди розгортається гладко, а нерідко пов'язаний з виникненням, розгортанням і вирішенням протиріч.

Люди, які займають різні позиції, керуються різними інтересами, переслідують різні цілі, а тому, коли прагнуть реалізувати свої потреби, інтереси і цілі, досить часто вступають в протиборство один з одним, шукають можливість перешкодити суперникові досягти певної мети, запобігти задоволенню його інтересів або змінити його погляди, уявлення, оцінки, позиції.

Проте не будь-яка суперечність інтересів і цілей приводить до конфлікту. Суперечність і конфлікт – далеко не одне і те ж, і не завжди розвиток суперечності обертається конфліктом. Щоб конфлікт виник,

необхідно, щоб індивіди, що змагаються за що-небудь, по-перше, усвідомили протилежність своїх інтересів і цілей, а, по-друге, почали активно протидіяти суперникові [3, с.112]. Тільки та суперечність, яка реалізується в активній протидії один одному двох або більше осіб, груп і тому подібне, стає першоосновою і джерелом конфлікту.

Конфлікт завжди пов'язаний з суб'єктивним усвідомленням індивідами суперечності власних інтересів як членів певних соціальних груп. У конфліктології конфлікти ділять на приховані й відкриті.

Конфлікти, які ми зустрічаємо в суспільних місцях (магазини, транспорт і так далі), або які можуть приймати форми скандалів, бійок та інших яскраво виражених емоційних проявів, називають відкритими конфліктами. Приховані – це конфлікти, які не мають яскраво вираженого прояву, це внутрішня незадоволеність. Але це не означає, що наслідки таких конфліктів менш значимі.

Уявлення про суть сімейних конфліктів дозволяє їх учасникам контролювати і управляти проблемами, передбачати їх наслідки.

Кенет Еварт Боулдінг, американський економіст і соціолог, дав наступне визначення: «конфлікт – це ситуація, в якій сторони розуміють несумісність своїх позицій і прагнуть випередити супротивника своїми діями» [4, с.39]. Конфлікт виступає як вид соціальної взаємодії, при якій сторони усвідомлюють своє протистояння і своє відношення до нього. І тоді вони свідомо організуються, виробляють стратегію і тактику боротьби. Але все це не виключає того, що конфлікти можна і потрібно долати або обмежувати.

Визнано, що завдяки постійному дозволу властивих йому внутрішніх конфліктів, суспільство зберігається як ціле. Іншими словами, коли одні, перебувають при владі, управляють і командують, інші вимушені підкорятися і виконувати видавані укази, директиви, розпорядження.

Те ж саме відбувається і в сім'ї, як частині суспільства. Неспівпадання інтересів і цілей кожного окремого індивіда, що входить до певної сімейної групи, може стати причиною сімейного конфлікту.

Ще Платону і Геродоту належить одна з перших спроб визначити характер шлюбно-сімейних відносин [5, с.56]. Геродот відзначав спільність жінок як позитивну відмінну рису у ряду племен. А Платон вважав сім'ю незмінним початковим суспільним осередком, але пропонував в проектах «Ідеальної держави» в цілях досягнення згуртованості суспільства вводити спільність дружин, дітей і майна.

У 1980-і рр. соціологи розділили невдалі шлюби на три категорії: конфліктні браки, проблематичні і кризові [6, с.36]. Згідно дослідженню розведених чоловіків, здійсненому в 1980 р., небажання брати участь у вирішенні конфліктів і знаходити компроміси приводило до переходу «конфліктних шлюбів» в «проблематичні шлюби». Проблематичні браки не мають внутрішньої рівноваги і перетворюються на «кризові шлюби» [7, с.12].

Конфліктні подружні союзи – це такі союзи, в яких між подружжям є постійні сварки, де їх інтереси, потреби, наміри і бажання приходять в зіткнення, породжує особливо сильні і тривалі емоційні стани.

Залежно від шляхів вирішення членами сім'ї тієї або іншої проблеми, конфлікт може виконувати як нищівну, так і творчу роль. Наприклад, зруйнувати сім'ю можуть скандали, взаємні образи і, що найчастіше зустрічається, перекладання провини один на одного. І навпаки, взаємодопомога, бажання вирішити конфлікт, прийти до консенсусу – оптимальний варіант для швидкого вирішення конфліктів.

Виділяються декілька рівнів взаємин між членами подружжя, на яких можуть відбуватися конфлікти.

Психофізіологічний – це дисгармонія виявляється в порушенні сексуального життя. Загалом це явище зустрічається досить таки часто, однак, як основна причина рішення про розлучення називається нечасто.

Психологічний – в сім'ї створюється нездоровий психологічний клімат, що виявляється в постійних сварках, взаємних причіпках, дратівливості, яка часто зганяється на дітях.

Соціально-ролевий – симптоми порушення стабільності цього рівня – нерівномірний та неправильний, розподіл сімейно-побутового навантаження та хаотичність сімейного устрою.

Соціокультурний (духовний) – конфлікти набувають форми нерозуміння подружжям один одного, неповагу, відсутність інтересу або незадоволеності спілкуванням з подружжям, неприйняття його життєвих ідеалів та цінностей.

Причини, що викликали конфлікт на тому або іншому рівні, можуть бути різними. При цьому за часом їх виникнення можна умовно розділити на дві групи. Це причини, що виникли безпосередньо під час шлюбу, під час спільного життя і загального господарювання, та причини, які об'єктивно існували ще до власне створення сім'ї.

Чинниками ризиків називають групу причин, що об'єктивно існували до моменту створення сім'ї, оскільки наявність їх в період дошлюбного знайомства вже містить в собі небезпеку майбутнього розлучення.

Чинники ризиків пов'язані як з особою людини, її вихованням, походженням, так і з умовами укладення шлюбу.

До чинників ризиків відносяться:

- велика різниця в освіті і у віці між подружжям (особливо якщо жінка набагато старша);
- схильність до алкоголізму одного з подружжя;
- легковажне відношення до шлюбу, сім'ї взагалі;
- дуже ранній вік вступу до шлюбу;

- вірогідність швидкого народження дитини;
- дуже малий термін знайомства;
- різка незгода батьків навіть одного з подружжя на укладення шлюбу.

Ці чинники дають про себе знати буквально в перші роки сумісного життя і суттєво обумовлюють той факт, що більш за третину розлучень доводиться на сім'ї, що мають стаж сумісного життя від одного до трьох років.

Внаслідок причин, що виникають безпосередньо в результаті сумісного життя, відбувається велика частина розлучень. Найбільше число розірваних шлюбів доводиться на вік 25-30 років, коли подружжя стає досить самостійними в матеріальному плані, встигли непогано дізнатися недоліки один одного і переконатися в неможливості жити разом. В той же час вони достатньо молоді, щоб створити нову повноцінну сім'ю і мати дітей. Також велика кількість розлучень доводиться на вік близько 40 років. Це пов'язано з тим, що діти вирости, і немає необхідності зберігати сім'ю заради них, а у одного з подружжя фактично є інша сім'я [6, с. 35].

На перші п'ять років подружнього життя падає максимальна частка розлучень. На міцність шлюбу прямим чином впливає наявність дітей в сім'ї. У багатодітних сім'ях, де кількість дітей більше трьох, відсоток розлучень значно нижче середнього рівня.

При розлученні як основні указуються три групи причин.

Побутові (невміння або небажання одного з подружжя вести домашнє господарство, житлові умови, вимушене роздільне мешкання, матеріальна незабезпеченість).

Міжособові конфлікти (втрата відчуття любові і прихильності, різні погляди на життя, грубість, ревності, хвороба одного з подружжя, недовірливість). Тут головним чинником є грубість і неповага подружжя один до одного. Жінки, які виступають ініціаторами розлучення, називають

причину – алкоголізм чоловіка, і з цим пов'язують грубість, побої, образи, погрози і так далі. Для чоловіків же, як правило, грубість дружини має принципово інший зміст. Це, перш за все, неповага до чоловіка, невіра в його здібності, небажання зважати на його інтереси, дріб'язкова опіка, докори, зневага до виробничих (професійних) успіхів і невдач, нелюбов до друзів чоловіка тощо. Такий чинник, як відмінність поглядів на життя – так звана відмінність характерів, має набагато більше значення для чоловіків, чим для жінок.

Зовнішні чинники (зрада, поява нової сім'ї або нового відчуття у ініціатора розлучення, втручання батьків і інших осіб) [8, с.16].

В. Леві зазначив, що при з'ясуванні стосунків у сім'ї потрібно дотримувати одне правило: кожен говорить тільки про свої помилки. Але не можна перетворювати життя на суцільне з'ясування відносин, інакше з тихої пристані сім'я перетвориться на театр військових дій. Якщо незадоволеності накопичилося дуже багато і дуже багато претензії один до одного, В. Леві рекомендує проводити «очищаючі ігри» або ролевий тренінг [9, с.132].

Є тільки один спосіб вирішення сімейних проблем, конфліктних ситуацій, позбавлення від образи – це спілкування подружжя, уміння розмовляти один з одним і чути один одного. За затяжним, недозволим конфліктом, сваркою, як правило, ховається невміння спілкуватися.

Діти є частою причиною конфліктів між подружжям. За даними соціологів, ця причина стоїть на першому місці в розподілі основних причин, що впливають на частоту конфліктів в сім'ї [6, с.34]. Зазвичай, до народження дітей, мало хто з батьків замислюється над тим, який нелегкий шлях чекає їх пройти разом, які випробування витримати. За першими хвилинами розчулення і захоплення починається копітка робота: щоденні годування, безсонні ночі, прання, прасування, купання. Молоді люди, які ще не насолодилися спілкуванням з собою наодинці, починають розуміти, що маленький син або дочка перемкнули всю їхню увагу на себе, заповнили

собою все їхнє життя. Їм ніколи навіть посидіти поряд, безтурботно поговорити або поспілкуватися з друзями.

Подружжя приймає на себе нові, невідомі їм, ролі матері й батька, крім колишніх ролей подружжя. Дитина фактично «диктує» своїм батькам умови сімейного життя на декілька років вперед. Подібна перебудова не завжди проходить гладко. Більш того, труднощі цього періоду інший раз приводять до таких конфліктів, які можуть на довгі роки спотворити відносини між подружжям.

Якщо конфлікти виникатимуть дуже часто, це може негативно відобразитися не лише на подружніх відносинах, але й на психічному та етичному розвитку дитини. Адже від атмосфери, яка панує в будинку і між членами сім'ї залежить формування психіки дитини, її розвиток, сприйняття і ставлення до навколишнього світу, інших людей і себе самого. Важливе значення має емоційний настрій, який домінує у взаєминах подружжя. Проходить зовсім трохи часу, і молоді батьки, що постійно сваряться починають спостерігати що у їхньої дитини з'явилися не дуже приємні й властивості: брехливість, жадність, забіякуватість, надмірна сором'язливість, примхливість.

Соціологи вивчали конфліктні сім'ї, і сім'ї на межі розлучення [10, с.65]. Найсерйознішим для долі шлюбу є порушення (або руйнування) духовно-етичного зв'язку, який вважається головним і найнеобхіднішим для подружнього життя [11, с.121]. Багато функцій в таких сім'ях порушуються, зазнають значних змін психологічні установки подружжя на збереження шлюбу. Життєві плани руйнуються. Порушення фізичної близькості призводить до того, що члени подружжя перестають задовольняти один одного як сексуальні партнери, як наслідок - припиняється функція дітородіння. Економічна сторона шлюбно-сімейних відносин також змінюється. У веденні домашнього господарства з'являється роз'єднаність:

з'являється самотійність у фінансуванні, тобто члени подружжя починають «обслуговувати» кожен сам себе індивідуально.

В даний час молоде подружжя дуже часто замість вирішення навіть незначних конфліктів вибирає найпростіший спосіб – розлучення. Завдяки тому, що розлучення вже стало буденним явищем, і складається подібне «легке» відношення до розпаду сім'ї. У момент укладення шлюбу існує чітка установка на розлучення, у випадку якщо хоч один з подружжя не буде задоволений сумісним життям.

1.2 Проблеми сучасної української сім'ї

Існує безліч досліджень, присвячених сім'ї і шлюбу. Велику кількість теоретичних припущень і різних тенденцій освітлюють проблематику сімейних відносин і міжособових взаємодій. Актуальними в наші дні є такі завдання як: постановка проблеми сімейних відносин, розробка і вивчення назрілих питань з проблеми сімейних конфліктів.

У нинішніх умовах тема сімейних конфліктів стає особливо актуальною. Сім'я як структура переживає кризовий період. Зміни в області впливу сім'ї спричиняють за собою трансформацію міжособових відносин подружжя, дитячо-батьківських відносин, відносин між поколіннями.

Часто в ситуації конфлікту сторони подружжя суб'єктивно сприймають свою власні дії, позиції і наміри, так же як і вчинки іншого члена подружжя. Типовими помилками сприймання у сімейних відносинах є:

Песимізм – це коли індивід помічає і приділяє особливу увагу лише негативним сторонам та ігнорує позитивні моменти подружнього життя. Прогнозування спільного майбутнього малює похмурі картини.

Категоричність – це сприйняття стосунків з чоловіком (дружиною) через призму чорно-білих кольорів. Якщо в певному аспекті шлюбу з'являється проблема – така людина починає вважати, що шлюб приречений на невдачу.

Легковажність - це коли індивід переконаний, що проблема не існує або окремі факти не є важливими для шлюбу.

Суб'єктивізм – це коли індивід ігнорує очевидне, при цьому оперуючи так званими "власними" уявленнями.

Ідеалізм - це коли індивід має романтичний погляд на життя. Його очікування щодо партнера і шлюбу в цілому, не є реалістичними.

Орієнтація на комфорт – ситуація, за якої ставлення до шлюбу характеризується уявленнями як про інструмент задоволення лише власних

потреб і підвищення рівня лише власного комфорту.

Завищені вимоги - індивід вимагає від партнера бути таким, яким він бажає його бачити.

Фаталізм - це коли індивід відмовляється що-небудь міняти в своєму шлюбі не тому, що його все влаштовує, а тому, що вірить, що реально не можна нічого змінити, живе за принципом що буде - те нехай і буде.

Застрявання – надмірна концентрація індивіда на якомусь одному негативному випадку, транслювання цього випадку надалі на все подальше спільне життя.

Жертовність - шлюб розглядається з позиції жертви і необхідності постійно чимось жертвувати: заради когось або чогось або для збереження шлюбу, наприклад заради дітей. Недолік закладається у тому, що діти переймають цей спосіб стосунків, наслідують його у своїх сім'ях, прирікаючи себе також на наслідування ролі жертви.

Консерватизм - шлюб розглядається як стереотипні відносин, при цьому зовнішні впливи викликають переважно тривожні очікування. Лякають і думки про необхідність щось змінювати.

У будь-якому конфлікті обидва партнери відчують так звані змішані почуття. З одного боку, кожен відчуває неприязнь, злість або ненависть до іншого, бажання, щоб "супротивник" відмовився від своєї позиції, з другого - у опонентів є більш доброзичливі почуття, породжені всією сукупністю попередніх відносин, а також прагнення до взаєморозуміння і злагоди [12, с.448].

Українські соціологи фіксують поширення в сучасному українському суспільстві таких поглядів на сімейні відносини, що впливають на переорієнтацію молоді на холостяцькій імідж та пропаганду так званого вільного способу життя. У масовій культурі та мас-медіа поширюється образ сучасної жінки, основне життя якої протікає не в сімейній обстановці, а на

показах мод, в клубах, презентаціях тощо та успішного молодого чоловіка - холостяка, якого не обтяжують сімейні клопоти.

Серед соціальних умов у сучасному світі, що принесли суттєві зміни у характер сімейних стосунків, місця і ролі сім'ї в сучасному суспільстві та значною мірою ставить під сумнів власне існування сім'ї, виділяють такі:

- збільшення економічної незалежності жінок та активне залучення їх до трудової діяльності, що зумовлює бажання жінок до більшої самостійності, а також до змін традиційних функцій сім'ї, перегляду традиційної структури сімейних відносин, рівноправності з чоловіками у прийнятті рішень та контролі над видатками та майном сім'ї тощо;
- утворення двох центрів життя — місця дому і праці (раніше домашнє господарство і професійна діяльність існували в межах однієї сім'ї в єдності);
- зміна поглядів на сексуальну мораль (зокрема, сексуальна революція із зростанням анонімності сексуальної поведінки, послабленням соціального контролю, діяльністю широкої мережі засобів масової комунікації, які проголошують вільне статеве кохання мало не основним мірилом рівня цивілізованості сучасних чоловіків і жінок, збереженням секретності позашлюбних зв'язків, зміною загального ставлення суспільства до сексуальної поведінки з тенденцією пом'якшення традиційних уявлень про дозволене і недозволене тощо);
- винайдення надійних методів запобігання вагітності і контрацептивів, що дало можливість вперше в історії людства відокремити секс від зачаття.

Аналіз впливу зазначених обставин вказує на їхню загальність і типовість для сучасного цивілізованого світу. Тому можна зробити висновок про порівняну універсальність та типовість наслідків впливу цих факторів на сучасну сім'ю, у тому числі на визначення тенденцій її подальшого розвитку. До цих тенденцій належать:

- збільшення кількості неповних сімей, у тому числі дітей, що були народжені поза шлюбом;
- збільшення кількості розлучень;
- відкладення часу укладання шлюбу;
- зменшення середньої тривалості шлюбу;
- зменшення показника народжуваності дітей з подальшим старінням населення, що призводить до депопуляції;
- проживання подружніх пар без офіційного оформлення шлюбу;
- зменшення кількості повторних шлюбів;
- збільшення кількості самотніх людей, які не бажають одружуватися.

До загальних наслідків зазначених соціальних умов українська дослідниця Г. Дворецька відносить також проблеми, що виникають насамперед у поєднанні ролі матері з професійною діяльністю, що є наслідком еволюції сімейної організації та значної трансформації соціальних ролей подружжя, зв'язаної з розвитком соціально-професійної структури суспільства [13, с.286].

Посилаючись на дослідження Г. Парсонса і В. Гуда, які вперше звернулись до цих питань та розуміючи сучасну нуклеарну сім'ю як результат еволюції суспільства від аграрного до індустріального типу, вона звертає увагу на те, що з одного боку, сім'я існує автономно, а з другого - залежить від соціально-професійної структури суспільства.

Потужний вплив суспільства на сімейні відносини проявився передусім у зміні соціального статусу жінки. Якщо раніше чоловік був одноосібним власником сімейного майна та господарем сім'ї і забезпечував її економічну незалежність, то в ході еволюції суспільства жінка здобула рівні з чоловіком права брати участь у вирішенні сімейних проблем, а також у громадському житті та виробничому процесі. Громадська і професійна діяльність формує жінку економічно незалежною та сприяє розвитку її особистості її життя

внаслідок цього завдяки широкому спілкуванню й особистим контактам стає все більш цікавішим. Однак така діяльність жінки негативно впливає на функціонування сім'ї — ускладнюються взаємовідносини між батьками і дітьми, збільшується кількість розлучень, зменшується народжуваність. Жінка втрачає і тому, що вплив її індивідуальності, людських якостей можливий не так у сфері професійної діяльності, як в сім'ї та материнстві.

Також варто брати до уваги, що в суспільстві, де пріоритетними є вимоги виробництва, заміжня жінка з дітьми потрапляє в неконкурентне становище на ринку праці, бо сімейні турботи забирають у неї багато часу і сил, а тому їй складніше конкурувати з чоловіками. Наслідком цієї соціальної нерівності статей є те, що жінки здебільшого працюють на неprestижних і малооплачуваних посадах, а серед безробітних їх абсолютна більшість.

Таким чином, сутність описаної Парсонсом і Гудом проблеми полягає в тому, що професійна діяльність жінки значною мірою суперечить її сімейним обов'язкам. У жінки як особистості виникає дилема: професійна діяльність чи сім'я? Ця проблема в соціології носить назву «жіноча дилема».

Намагання вирішити цю проблему, адаптуватися до сучасних вимог соціально-професійної структури суспільства сформували новий тип сім'ї, яка досить успішно поєднує професійні інтереси подружжя та їхні ціннісні орієнтації на утворення власної сім'ї. Це так звана бікар'ерна сім'я, яка поширена в основному в середньому класі, у деяких прошарках інтелігенції.

У бікар'ерних сім'ях чоловік і жінка розподіляють між собою домашні обов'язки, поважають і допомагають само реалізуватися одне одному не тільки в сім'ї, а і в кар'єрі.

Доцільним є твердження К. Девіса, що перехід від традиційних форм сім'ї до сучасних зумовлений перш за все поширенням норм низької народжуваності, трансформацією соціокультурних норм високої народжуваності тобто, більше зміною системи цінностей, аніж зовнішнім тиском.

Водночас в Україні реєструється і багато розлучень. Основні їх причини такі: різниця в інтересах і характерах та пов'язані з цим сімейні чвари; зловживання спиртними напоями; незадоволення сімейним життям, зрада; передчасне, необдумане одруження; фінансові труднощі; втручання третіх осіб; небажання або нездатність когось із подружжя мати дітей. Важливо враховувати, що понад 3/4 молодих людей вступають до шлюбу до 28 років, а пік розлучень припадає на період перших чотирьох років сімейного життя. Зростає питома вага повторних шлюбів (23- 24%). Щорічно до 200 тис. дітей залишаються без одного з батьків. Відповідно, збільшується кількість матерів-одиначок та дошлюбних дітей.

В Україні питома вага кількості дітей, народжених жінками, які не перебувають у шлюбі, у 2008 р. дорівнювала 20,9% від усіх народжень. Значення цього показника порівняно з 1990 р. (11,2%) зросло майже на 10%. Поширенню позашлюбного материнства сприяють різні форми неофіційних шлюбно-сімейних стосунків. Також в суспільстві поступово змінюється ставлення до народження дитини поза шлюбом. Як свідчать результати соціологічних опитувань останніх років, ставлення населення до рішення жінки народити дитину без міцних, постійних стосунків з чоловіком, є досить ліберальним: 43% опитаних схвалюють таку можливість, 25% вважають, що все залежить від обставин і 32% респондентів висловили своє відверто негативне ставлення [14, с.149].

Аналогічне дослідження громадської думки щодо самотнього материнства, яке було проведено в 2007-2008 рр. в Росії, виявило, що половину респондентів позитивно ставляться до самотнього материнства, 32% виявляють нейтральне, скоріше байдуже ставлення, та 18% - засуджують його. Крім того, в залежності від статі, оцінки респондентів мають деяку специфіку: 56% жінок висловлюють позитивне ставлення до самотнього материнства проти 43% чоловіків. Чоловіча частина вибіркової сукупності (35%) більше демонструє нейтральне ставлення [15, с.139].

Враховуючи шлюбно-сімейні традиції, українське населення проживає переважно сім'ями, а більшість дорослих перебуває у шлюбі (zareєстрованому або незareєстрованому). Проте в між переписний період 1989-2001 рр. значно виросла загальна кількість домогосподарств, які складаються з однієї людини: в Україні в цілому - з 3,1 до 4,7 млн., тобто в 1,5 рази; у міських поселеннях - з 1,9 до 3,2 млн. - в 1,7 рази; у сільській місцевості з 1,2 до 1,5 млн., тобто в 1,2 рази [16, с.30].

Дослідниця соціальних практик материнства у сучасній Україні Н. Кодацька доходить висновку, що в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання кількості неповних сімей/ За даними перепису населення 2001 р. в нашій країні нараховується 2,3 млн. неповних сімей, які складаються, переважно, з матері з дітьми та іноді одним з батьків - матері чи батька. За 1989-2001 рр. кількість неповних сімей збільшилась на 21,1 %. Найбільш поширеними серед них є сім'ї, які складаються з матері з дітьми - їх 76,3 %, таких сімей в країні нараховується 1,8 млн [17, с.270].

У неповних сім'ях виховується 1,5 млн. (1,2 млн. - в містах і 0,3 млн. - в сільській місцевості) дітей віком до 18 років. Частка домогосподарств з дітьми до 18 років, які не мали одного чи обох батьків, у загальній кількості домогосподарств з дітьми становила у 2007 році - 19,2 %, у 2008 році — 19,4% [18, с.147].

Цей факт обумовлений дією кількох чинників: підвищенням кількості розлучень, збільшенням рівня смертності та посиленням орієнтації на безшлюбне материнство.

Багато фахівців сфери соціології сім'ї вважають тенденцію до збільшення кількості неповних сімей надзвичайно негативною, оскільки оптимальні умови для виховання і освіти дітей може створити тільки повноцінна сім'я, де кожний з батьків робить свій внесок до розвитку особистості дитини.

Американський соціолог А. Карлсон, збираючи та систематизуючи матеріали з цієї проблематики, дійшов висновку, що діти більш здорові та щасливі, менше схильні до скоєння злочинів і вживання алкоголю, наркотиків та краще вчаться в школі, якщо живуть з обома батьками, що перебувають у законному шлюбі. Найменші відхилення від повної структури сім'ї можуть призвести до негативних наслідків

Безумовно, будь-які кризові явища в житті суспільства безпосередньо впливають на сім'ю як соціальний інститут.

Підтвердженням цього свідчать іє демографічні показники: збільшення числа розлучень та неповних сімей та загальне зниження народжуваності. Крім того, дестабілізуючий вплив на сім'ю як соціальний інститут здійснює процес нівелювання системи поведінкових норм у сфері шлюбу та сім'ї, а також уявлень про зміст батьківських та сімейних обов'язків.

Отже, основні сучасні тенденції розвитку сім'ї, які зумовлені станом сучасного українського суспільства є такими:

- шлюб стає добровільним, рівноправним, вільним від корисливості, примусу, тиску чи втручання інших осіб;
- дотримується принцип егалітарності, не обмежуються права й не принижується гідність жінок і чоловіків, що забезпечує кожному з них рівні можливості професійного та духовного зростання;
- долається відчуження подружнього життя; системою прав та обов'язків створюються реальні передумови для усунення суперечності між любов'ю та обов'язком;
- суспільство об'єктивно зацікавлене у зміцненні шлюбно-сімейних стосунків не шляхом зовнішнього тиску на сім'ю, правових та інших заборон, а за рахунок зростання її внутрішньої згуртованості, посилення подружньої і батьківської відповідальності [19, с.165-171].

За результатами аналізу стану і тенденцій розвитку сім'ї в Україні відомий український соціолог І. Мигович дійшов висновку, що за цих умов

зростає суспільне значення підготовки юнаків і дівчат до шлюбу, підтримки молодих сімей, створення мережі необхідних соціальних служб, медико-психологічних консультаційних центрів, розвитку вітчизняної демографії, цілеспрямованої демографічної політики держави тощо.

Висновки до 1 розділу

Конфліктні подружні союзи – це такі союзи, в яких між подружжям є постійні сварки, де їх інтереси, потреби, наміри і бажання приходять в зіткнення, породжує особливо сильні і тривалі емоційні стани.

Залежно від шляхів вирішення членами сім'ї тієї або іншої проблеми, конфлікт може виконувати як нищівну, так і творчу роль. Наприклад, зруйнувати сім'ю можуть скандали, взаємні образи і, що найчастіше зустрічається, перекладання провини один на одного. І навпаки, взаємодопомога, бажання вирішити конфлікт, прийти до консенсусу – оптимальний варіант для швидкого вирішення конфліктів.

Виділяються декілька рівнів подружніх взаємин, на яких можуть відбуватися конфлікти.

Психофізіологічний – дисгармонія виявляється в порушенні сексуального життя. В цілому явище це зустрічається досить часто, проте, як основну причину рішення про розлучення його відзначають небагато.

Психологічний – в сім'ї створюється нездоровий психологічний клімат, що виявляється в постійних сварках, взаємних причіпках, дратівливості, яка часто зганяється на дітях.

Соціально-ролевий – симптоми порушення стабільності цього рівня – неправильний, нерівномірний розподіл сімейно-побутового навантаження, хаотичність сімейного устрою.

Соціокультурний (духовний) – конфлікти набувають форми нерозуміння подружжям один одного, неповагу, відсутність інтересу або незадоволеності спілкуванням з партнером, неприйняття його життєвих цінностей, ідеалів.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

2.1. Програма соціологічного дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»

Розпочнемо з методологічних засад дослідження чинників виникнення сімейних конфліктів.

Опис проблемної ситуації. На сучасному світі сім'я зазнає істотних труднощів. Є ряд невирішених проблем: розшарування сімей по рівню доходів, руйнування традиційної структури сім'ї, зміна загальноприйнятих норм поведінки, зміна характеру подружніх відносин, взаємини поколінь в сім'ї, відношення до виховання.

В цілому, сучасне становище сім'ї в Україні можна охарактеризувати як кризове. Відбувається девальвація сімейного будинку, сенсу сімейного життя і орієнтації на виховання дітей, розповсюджуються асоціальні відносини в сім'ях, продовжується зростання злочинності і правопорушень підлітків. Щоб подолати цю кризу необхідно сформувати нову систему психолого-педагогічної роботи з сім'єю. Її головною метою повинне бути надання всесторонньої багатофункціональної допомоги сім'ї і дітям в подоланні кризових ситуацій, вирішенні життєвих проблем шляхом підтримки, корекції і реабілітації.

Сімейні конфлікти стали широко поширеним явищем, що свідчить про дисгармонію в сімейних відносинах. Особливо актуальною для науки на даний момент є проблема виявлення суті, причин, форм прояву конфліктів. Оскільки в період трансформації суспільства зріс показник розлучень, особливо серед молодих сімей.

Сьогодні, важливо перешкодити руйнуванню подружніх і внутрісімейних відносин, допомогти подолати труднощі міжособової взаємодії в сім'ї і на це повинні бути направлені зусилля громадськості, педагогічних структур і суспільства в цілому. Ці обставини підкреслюють актуальність нашого дослідження.

Проблема соціологічного дослідження полягає в суперечності між високою значущістю вивчення чинників виникнення сімейних конфліктів і дефіцитом емпіричних даних про дану проблему.

Об'єктом соціологічного дослідження є населення Київської області.

Предметом соціологічного дослідження є чинники виникнення сімейних конфліктів у населення Київської області.

Мета соціологічного дослідження – проаналізувати чинники виникнення сімейних конфліктів у населення Київської області.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- 1) Виявити чинники, що впливають на взаємини між членами сім'ї.
- 2) Встановити причини сімейних конфліктів.
- 3) Виявити способи вирішення сімейних конфліктів.
- 4) Проаналізувати отримані дані.
- 5) Зробити висновки і розробити необхідні рекомендації, виходячи з отриманих в ході соціологічного дослідження даних.

Теоретична інтерпретація основних понять.

1. Сім'я – група родичів, що живуть разом (чоловік і дружина, батьки з дітьми).

2. Конфлікт – найбільш гострий спосіб вирішення протиріч в інтересах, цілях, поглядах, що виникають в процесі соціальної взаємодії, що полягає в протидії учасників цієї взаємодії і зазвичай супроводжується негативними емоціями, виходить за рамки правил і норм.

3. **Сімейні конфлікти** – це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно направлених мотивів і/або поглядів.

4. **Сімейні цінності (також традиційні сімейні цінності)** – культивована в суспільстві сукупність уявлень про сім'ю, що впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності і взаємодії.

5. **Сімейні традиції** – це звичайні прийняті в сім'ї норми, манери поведінки, звичаї і погляди, які передаються з покоління в покоління.

6. **Сімейні відносини** – створення і підтримка сімейних і споріднених відносин, наприклад, з найближчим і розширеним сімейним оточенням, з виховуючою і прийнятною сім'єю, а також іншого віддаленішого рівня споріднених відносин, наприклад, з троюрідними братами і сестрами, опікунами.

7. **Психологічний клімат** – якісна сторона міжособових відносин, що виявляється у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають спільній діяльності і всесторонньому розвитку особи.

8. **Компроміс** – в етиці і праві вирішення конфліктної ситуації шляхом взаємних поступок.

Гіпотези соціологічного дослідження:

1. Більшість населення Київської області найбільш значущими цінностями вважають сім'ю, здоров'я і наявність дітей.

2. Основними причинами конфліктів в сім'ї більшість респондентів вважають: розбіжності в питаннях виховання дітей, брак матеріальних коштів і побутову невлаштованість.

3. Більшість сімей вирішують свої конфлікти за допомогою обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення.

4. Народження дітей впливає на частоту конфліктів в сім'ї.

Таблиця 2.1. Операціоналізація основних понять

Якісний показник	Поняття-індикатор	Питання-індикатор
-------------------------	--------------------------	--------------------------

<p>Сімейні відносини</p>	<p>– Цінності</p> <p>–</p> <p>Взаємостосунки у сім'ї</p> <p>Психологічна обстановка в сім'ї</p> <p>традиції</p>	<p>- Виберіть зі списку оцінок, які враховують найбільш важливі для себе (не більш ніж 3-х варіанти):</p> <p>- Ви вважаєте взаємовідносини у Вашій сім'ї:</p> <p>- Вважаєє свою сім'ю дружнім сімейним колективом?</p> <p>- Як Ви оцінюєте психологічну обстановку у Вашій сім'ї:</p> <p>- Які сімейні традиції сприяють укріпленню Вашої сім'ї?</p> <p>- Як часто Ваша сім'я збирається разом?</p> <p>- Що робить Ваша сім'я, зібравшись разом?</p>
<p>Сімейні конфлікти</p>	<p>Частота сварок та конфліктів</p> <p>- Причини конфліктів</p> <p>- Способи розрішень конфліктів–</p> <p>Компроміс</p>	<p>- Як часто бувають у вашій сім'ї сварки, конфлікти?</p> <p>- З кем Ви найчастіше конфліктуєте?</p> <p>- Які основні причини конфліктів у Вашій сім'ї</p> <p>- Які способи вирішення конфліктів у Вашій сім'ї?</p> <p>- Часто ли Ви йдете на компроміс при вирішенні конфліктів?</p>

Діти в сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність дітей - Вплив дітей на конфлікти в родині - Реакція дітей на сімейні конфлікти - 	<ul style="list-style-type: none"> - У Вас є діти? - Чи вплинуло народження дитини на частоту конфліктів у Вашій родині? - Якщо вплинуло, то як? - Чи бувають діти учасниками або свідками сімейних конфліктів між дорослими? - Як реагують діти на сімейні конфлікти?
Сучасні сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> – Проблеми, які стоять перед сучасними сім'ями – 	Які проблеми стояти найгостріше перед сучасними сім'ями?

Перейдемо тепер до методичних засад дослідження чинників виникнення сімейних конфліктів.

Визначення вибіркової сукупності дослідження. У нашому дослідженні застосовуватиметься гніздова і квотна вибірка.

Кластерна вибірка – вид вибірки, при якому відбираними об'єктами є групи або кластери дрібніших одиниць. Кластером є одиниця відбору вищого ступеня, що складається з дрібніших одиниць нижчого ступеня. До вибірки можуть бути включені як всі одиниці нижчого рівня, так і їх частина.

Об'єм вибіркової сукупності складатиме 600 чоловік.

Тепер розглянемо такий метод проведення дослідження, як фокус-група. Буде проведено 2 фокус-групи.

Учасники фокус-груп будуть відібрані відповідно до наступних умов:

1. Учасники належатимуть до одного соціального прошарку і відчуватимуть себе комфортно в бесіді один з одним.

2. Фокус-групи скрадатимуться з 8-12 чоловік, що проживають на даний момент в Київській області.

3. Учасники фокус-груп не мають бути раніше знайомі з процедурою проведення даного методу, не мають бути знайомі між собою і з модератором.

Для участі в біографічному інтерв'ю слід відібрати 3 сім'ї: сім'я з трьома дітьми, сім'я з єдиною дитиною і молода сім'я, що поки що не має дітей. Учасники будуть відібрані методом снігового кому. Метод снігового кому – один з підходів до відбору з сукупностей, які нечасто зустрічаються в соціальному житті. Спочатку знаходиться невелика група яка найчастіше складається з 3-5 членів сукупності, що цікавить соціолога. Потім ці люди допомагають віднайти ідентичні ним респонденти. Таким чином, первинна група створює свого роду сніжний ком, який обростає людьми.

Обґрунтування методів збору емпіричних даних.

Методи збору інформації.

1. Масове опитування населення – метод соціологічного дослідження, що полягає в зборі і отриманні первинних емпіричних відомостей про певні знання і соціальні факти, думки, що складають предмет дослідження, засобом усної або письмової взаємодії дослідника (інтерв'юєра) і заданої сукупності опитуваних (що інтерв'юються, респонденти). При проведенні дослідження застосовується роздатковий матеріал у вигляді анкет.

2. Метод фокус-групи є груповою дискусією, в ході якої з'ясовується відношення учасників до того або іншого виду діяльності або продукту цієї діяльності. Фокус-група є якісним, тобто достатньо гнучким методом збору соціологічної інформації, дозволяє діяти достовірних

висновків. Метод фокус-групи може використуватися як самостійно, так і у поєднанні з іншими методами.

3. Біографічне інтерв'ю – це метод збору даних про історію життя людей; полягає в усній розповіді про своє життя дослідникові в процесі інтерв'ю і подальший аналіз тексту шляхом вибудовування біографічних епізодів в певній послідовності (хронологічній, тематичній і т. д.). Цей метод необхідний, щоб безпосередньо поговорити з членами різних сімей, дізнатися про причини виникнення конфліктів в їх сім'ях.

Методи обробки інформації.

1. Підготовка даних для обробки:
  - виявлення відбракованих анкет;
  - створення макету для введення даних в програмі SPSS Statistics;
  - кодування даних для комп'ютерної обробки;
  - підготовка до розшифровки інформації, отриманої в ході глибинного інтерв'ю, фокус-груп.
2. Обробка даних:
  - введення даних в комп'ютер за допомогою програми SPSS Statistics;
  - перенесення інформації, отриманої в ході глибинного інтерв'ю, з аудіоносія в електронну форму;
  - створення графіків й таблиць для аналізу даних.
3. Аналіз даних:
  - опис отриманих даних;
  - інтерпретація результатів;
  - розробка рекомендацій.

Апробація інструментарію. Перед проведенням масового опитування студентської молоді нами було проведено пілотажне дослідження для удосконалення інструментарію. У пілотажному дослідженні взяли участь 25

чоловік, що розрізняються один від одного за соціальнодемографічними ознаками. Група респондентів була запрошена в окрему аудиторію, де заздалегідь на столах були розкладені анкети. Респонденти були обізнані про ситуацію пілотажу, ознайомилися з цілями і завданнями проведення пілотажного дослідження, отримали докладну інструкцію по техніці заповнення анкети. Після того, як учасники пілотажного дослідження відповіли на питання анкети, респондентам було запропоновано висловити зауваження за змістом і формулювання питань, уточнити неясності по оформленню питань, деталізувати ті питання, які викликали найбільші складнощі при відповіді. Час заповнення анкет склав 25 хвилин; обговорення склало близько 30 хвилин.

Таким чином, були виявлені наступні неточності, погрішності в змісті і оформленні анкети, хронометражі опитування.

1. У 2, 4 і 12 питанні був доданий варіант відповіді «Важко відповісти», також в деяких питаннях була додана можливість респондентам написати свій варіант відповіді.

2. У питанні чи «Бувають у Вашій сім'ї сварки, конфлікти?» відповідь «Так» була виключена, оскільки, на думку учасників пілотажного дослідження, в кожній сім'ї бувають конфлікти, все залежить тільки від частоти їх виникнення.

3. Відкрите питання «Що Ви робите для поліпшення мікроклімату й зміцнення сімейно-побутових відносин у Вашій сім'ї?» був виключений з анкети. Респонденти зазначили, що на нього дуже складно дати швидку відповідь.

Всі неточності і невизначеності за формою і змістом анкети, виявлені в процесі апробації інструментарію, були усунені.

Ризики дослідження. В ході будь-якого соціологічного дослідження необхідно передбачити можливі ризики. Ризики, методи їх запобігання і дії, у разі настання описані в таблиці 8.

Таблиця 2.3. Ризики дослідження

Ризики	Методи запобігання	Дії, у разі настання
Неконтрольовані або природні ризики (зв'язані з погодними умовами)	Не залежать від діяльності людини	Перенести роботу на інший день
Технічні проблеми з диктофоном, комп'ютерними програмами (неполадки з технікою інтернетом; втрата інформації)	Перевірка на справність техніки до початку роботи, створення резервної копії	Скористатися резервною копією
Ресурсні ризики (опитані респонденти, які не відповідають критеріям вибірки)	Контроль над дотриманням квот	Ремонт вибірки
Невиконання запланований термін	Грамотне планування і контроль запланованих дій	Зсув термінів

2.2. Інструментарій соціологічного дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»

Шановний учасник дослідження!

В рамках написання дипломної роботи я проводжу дослідження по вивченню факторів виникнення сімейних конфліктів. Уважно прочитайте питання і варіанти відповідей, відзначте вподобану відповідь. На кожне питання, якщо не вказане інше, можливий тільки один варіант відповіді. При необхідності допишіть відповідь самі на відведеному для цього місці. Анкета є анонімною і всі результати будуть представлені в узагальненому вигляді.

1. Виберіть із списку ті цінності, які вважаєте найбільш важливими для себе (не більш 3-х варіантів):

1. високий дохід, що дозволяє ні в чому собі не відмовляти
2. власне житло
3. улюблена робота
4. гідна освіта
5. можливість реалізувати свої здібності
6. наявність справжніх друзів
7. своя сім'я
8. наявність дітей
9. міцне здоров'я
10. довге життя
11. хороші відносини з навколишніми людьми
12. інше _____

2. Ви вважаєте взаємини у Вашій сім'ї:

1. Дуже хорошими
2. Хорошими
3. Не дуже хорошими

4. Поганими
5. Не дуже поганими
6. Важко відповісти
3. **Чи можна назвати Вашу сім'ю дружним сімейним**

колективом?

1. Так
2. Важко сказати
3. Ні
4. **Як Ви оцінюєте психологічну обстановку у Вашій сім'ї:**

1. Сприятлива
2. Задовільна
3. Украй несприятлива
4. Дискомфортна
5. Конфліктна
6. Важко відповісти
7. Інше _____

5. **Які сімейні традиції сприяють зміцненню Вашої сім'ї? (перерахуйте ці традиції)**
-

Як часто Ваша сім'я збирається разом?

1. Щодня
2. На вихідних
3. Рідко

6. **Що робить Ваша сім'я, коли збирається разом?**

1. Займається сімейно-побутовою працею
2. Вирішуєте спільно життєві проблеми
3. Разом проводите дозвілля, дивитесь телепередачі
4. Працюєте на присадибній ділянці

5. Ділитесь враженнями про прожитий день, про свої успіхи і невдачі

6. Обговорюєте питання навчання дітей

7. Кожен займається своєю справою

8. Інше (напишіть) _____

7. Як часто бувають у Вашій сім'ї сварки, конфлікти?

1. Часто

2. Іноді

3. Рідко

4. Не бувають

8. З ким Ви найчастіше конфлікуєте?

1. Ні з ким

2. З дружиною/чоловіком

3. З мамою/татом

4. З мачухою/вітчимом

5. З братом/сестрою

6. З бабусею/дідусям

7. З дитиною

8. Інший родич: _____

9. Які основні причини конфліктів у Вашій сім'ї (можливі

декілька варіантів):

1. Нерозуміння членами сім'ї один одного

2. Порушення етики взаємин (грубість, невірність, неповага та ін.)

3. Відмова брати участь в сімейних справах, турботах

4. Розбіжності в питаннях виховання дітей

5. Нестача матеріальних коштів

6. Розподіл обов'язків по будинку

7. Погані житлові умови

8. Зловживання алкоголем

9. Побутова невлаштованість
10. Коло спілкування іншого члена подружжя
11. Втручання батьків у Ваші відносини з чоловіком (дружиною)
12. Нудьга, одноманітність життя сім'ї
13. Невдачі в інтимних відносинах
14. Інші обставини (вкажіть)_____

11. Які способи вирішення конфліктів у Вашій сім'ї? (не більше двох варіантів відповіді)

1. Обговорення ситуації і ухвалення компромісного рішення
2. Примирення
3. Звернення за допомогою до інших людей (друзів, батьків, вчителів, сусідів)
4. Тимчасове припинення конфліктів
5. Конфлікти практично не вирішуються, мають затяжний характер
6. Перехід в новий конфлікт
7. Розділення сім'ї на групи
8. Інше_____

12. Чи часто Ви йдете на компроміс при вирішенні конфліктів?

1. Частіше мені йдуть назустріч
2. Ніколи не йшов/йшла і не буду!
3. Іноді
4. Доводиться йти...
5. Часто
6. Це тільки називається «компромісом» те, на що я йду після конфліктів!
7. Я не беру участь в конфліктах
8. Важко відповісти

13. У Вас є діти? (Якщо Ваша відповідь «ні», переходите до питання 18)

1. Так
2. Немає
3. Ми чекаємо дитину в даний момент (вагітність)
14. **Чи вплинуло народження дитини на частоту конфліктів у**

Вашій сім'ї?

1. Так
2. Швидше так
3. Швидше ні
4. Ні
5. Важко відповісти
15. **Якщо вплинуло, то як?**

1. Конфліктів стало менше
2. Конфліктів стало більше
3. Інше (напишіть) _____

16. Чи бувають діти учасниками або свідками сімейних конфліктів між дорослими?

1. Так
2. Іноді
3. Ніколи
4. Важко відповісти
17. **Як реагують діти на сімейні конфлікти?**

1. Стають на бік одного з батьків
2. Переживають, плачуть
3. Йдуть з будинку
4. Намагаються помирити
5. Відносяться байдуже
6. Замикаються в собі
7. Намагаються знайти підтримку в інших людях
8. Стають озлобленими, некерованими

9. Інше _____

18. **На вашу думку, які проблеми стоять найгостріше перед сучасними сім'ями:**

---

19. **Вкажіть Вашу стать:**

1. Чоловіча
2. Жіноча

20. **Вкажіть Ваш вік:**

1. 20-29 років
2. 30-39 років
3. 40-49 років
4. 50-59 років
5. 60 років і більш

21. **Вкажіть Ваш сімейний стан:**

1. не одружений (а), але планую укласти шлюб
2. не одружений (а), і не планую укласти шлюб
3. одружений (а)
4. розлучений (а)

22. **Вкажіть Вашу сферу діяльності:**

1. Охорона здоров'я
2. Культура
3. Освіта
4. Соціальний захист;
5. Спорт
6. ЖКХ
7. Суспільна безпека
8. Державне і муніципальне управління;
9. ЗМІ

10. Економіка і фінанси
11. Сільське господарство
12. Підприємництво
13. Пенсіонер
14. Студент
15. Інше _____

Дякую за участь в дослідженні!

ГАЙД ФОКУС-ГРУПОВОЇ ДИСКУСІЇ

***Вступ:** Добридень! З метою написання дипломної роботи я проводжу дослідження по вивченню чинників виникнення сімейних конфліктів. Наша бесіда матиме анонімний характер, тому вам необов'язково називати свої прізвища. Всі дані, отримані в ході дослідження, будуть використані в узагальненому вигляді.*

Правила. Тепер давайте позначимо нескладні правила нашого спілкування.

1. В рамках нашого спілкування заборонена персональна критика кого-небудь з присутніх.
2. Заборонено перебивати виступаючого (коли один говорить, останні мовчать).
3. Якщо ж Ви не згодні з думкою попереднього виступаючого, то в своєму виступі необхідно позначити не тільки сам факт незгоди, але і аргументувати свою точку зору, привести необхідні докази.
4. Кожен виступаючий повинен розуміти, що він не один і його точка зору не єдина і вона цікава в тій же мірі, що і думки решти учасників бесіди.

В цілому, хочемо звернути вашу увагу на те, що необхідно пам'ятати – скільки людей, стільки і думок. Мета нашої зустрічі і бесіди – спробувати

виявити різноманітність поглядів і думок з проблеми виникнення сімейних конфліктів. Немає правильних і неправильних думок.

I. Вступна дискусія (10-15 хвилин)

- Яке місце займають сім'я і діти в системі Ваших життєвих цінностей?
- Охарактеризуйте ваші взаємини між членами сім'ї?

II. Дискусія з проблемних питань (30-40 хвилин)

Ця частина дискусії присвячена обговоренню конкретних питань про виникнення конфліктів в сім'ях.

- Як ви вважаєте, що є основними причинами конфліктів в сім'ях?
- Як часто відбуваються конфлікти у вашій сім'ї, які їх причини?
- Які способи ви і ваша сім'я використовуєте для вирішення конфліктів? Як часто ви йдете на компроміси?
- Чи є у вас діти? Чи вплинуло народження дітей на кількість конфліктів в сім'ї? Якщо вплинуло, то як?
- Чи бувають діти учасниками конфлікту? Як вони реагують на це?
- Що необхідно зробити для того, що кількість конфліктів в сім'ях стала значно менша?
- Які проблеми стоять найгостріше перед сучасними сім'ями і як їх можна вирішити?

Після обговорення всіх питань слід дати всім учасникам можливість ще раз висловитися стосовно обговорюваних питань. Після чого подякувати за участь в бесіді.

ГАЙД БІОГРАФІЧНОГО ІНТЕРВ'Ю

Добрий день! З метою написання дипломної роботи я проводжу дослідження по вивченню чинників виникнення сімейних конфліктів. Тому я хочу поговорити з Вами на тему чинників виникнення сімейних конфліктів. Буду дуже вдячна, якщо Ви приділите мені годину свого часу. По Вашому

бажанню, можу не писати Вашого справжнього імені, оскільки дані, отримані в ході інтерв'ю, аналізуватимуться в узагальненому вигляді.

- Розкажіть про свою сім'ю. Які взаємини між членами вашої сім'ї?
- Як часто відбуваються конфлікти у вашій сім'ї?
- Які причини конфліктів?
- Які способи ви використовуєте для вирішення конфліктів?
- Чи йдете Ви на компроміси? Як часто?
- Пригадаєте ваше дитинство. Які відносини були серед членів у вашій батьківській сім'ї (у якій ви народилися)? Які існували конфлікти? Як ваші батьки і ви вирішували їх?
- Є у вас діти?/Плануєте заводити дітей?
- Чи вплинуло народження дітей на кількість конфліктів в сім'ї?/Як вважаєте, після народження дитини, кількість конфліктів у вашій сім'ї зміниться?
- Якщо вплинуло, то як?/ Як зміниться?
- Чи бувають діти учасниками конфлікту?/ Як Ви вважаєте, чи повинні діти бути учасниками конфліктів?
- Як вони реагують на такі конфлікти?
- Чи пояснюєте дітям причини ваших сварок?
- Які сімейні традиції сприяють зміцненню Вашої сім'ї?
- Що Ви б хотіли змінити у вашій сім'ї?
- Що необхідно зробити для того, що кількість конфліктів в сім'ях стало значно менше?
- Які проблеми стоять найгостріше перед сучасними сім'ями?
- Як їх можна вирішити?

Дякую за бесіду!

Висновки до 2 розділу

Проблема соціологічного дослідження полягає в суперечності між високою значущістю вивчення чинників виникнення сімейних конфліктів і дефіцитом емпіричних даних про дану проблему.

Об'єктом соціологічного дослідження є населення Київської області.

Предметом соціологічного дослідження є чинники виникнення сімейних конфліктів у населення Київської області.

Мета соціологічного дослідження – проаналізувати чинники виникнення сімейних конфліктів у населення Київської області.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- 6) Виявити чинники, що впливають на взаємини між членами сім'ї.
- 7) Встановити причини сімейних конфліктів.
- 8) Виявити способи вирішення сімейних конфліктів.
- 9) Проаналізувати отримані дані.
- 10) Зробити висновки і розробити необхідні рекомендації, виходячи з отриманих в ході соціологічного дослідження даних.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ПО РЕЗУЛЬТАТАХ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

3.1. Аналіз результатів кількісного дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»

Авторське дослідження на тему «Чинники виникнення сімейних конфліктів» проводилося з 1 по 27 грудня 2020 року трьома методами: масове опитування, фокус-група і біографічне інтерв'ю.

В ході масового опитування було проведено анкетування жителів Київської області за допомогою платформи Google Форми . Було опитано 600 чоловік, квотною ознакою виступила стать.

Розглянемо результати, отримані при анкетуванні.

Щоб визначити яке місце сім'я займає в житті респондентів, їм було запропоновано вибрати цінності, які вони вважають найбільш важливими. У трійку самих значущих цінностей, виходячи з відповідей опитаних, увійшли такі цінності як: своя сім'я (62,7%), високий дохід, що дозволяє ні в чому собі не відмовляти (44,2%), міцне здоров'я (42,4%). Наявність дітей важливими вважають 27,5% респондентів [див. Табл.3.1].

Таблиця 3.1 Розподіл відповідей на питання: «Виберіть із списку ті цінності, які вважаєте найбільш важливими для себе (не більш 3-х варіантів)», %

Варіант відповіді	% від тих, що відповіли
своя сім'я	62,7
високий дохід, що дозволяє ні в чому собі не відмовляти	44,2
міцне здоров'я	42,4

можливість реалізувати свої здібності	28,4
наявність справжніх друзів	28,2
наявність дітей	27,5
власне житло	24,0
улюблена робота	20,9
довге життя	11,8
хороші відносини з навколишніми людьми	5,7
гідна освіта	5,3
Всього	301,1
Разом	100,0

Дуже хорошими і хорошими свої взаємини в сім'ї вважають більше половини опитаних (26,5% і 31,8% відповідно). Поганими взаємини вважають 10,3% респондента. І варіанти відповіді «Не дуже хорошими» і «Не дуже поганими» вибрало однакову кількість респондентів, по 15,7% на кожен варіант [див. Табл. 3.2].

Таблиця 3.2 Розподіл відповідей на питання: «Якими Ви вважають взаємини у Вашій сім'ї?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Дуже хорошими	26,5
2. Хорошими	31,8
3. Не дуже хорошими	15,7
4. Поганими	10,3
5. Не дуже поганими	15,7
6. Важко відповісти	0,0
Разом:	100,0

Дружним сімейним колективом свою сім'ю вважають 48% респондентів. Варіант «Не зовсім» вибрали 41,7% опитаних. 10,3 % вважають свою сім'ю не дружним колективом [див. Табл. 3.3].

Таблиця 3.3 Розподіл відповідей на питання: «Чи можна назвати Вашу сім'ю дружним сімейним колективом?», %

Варіант відповіді	%
1. Так	48,0
2. Не зовсім	41,7
3. Ні	10,3
Разом	100,0

У наступному питанні респондентам необхідно було оцінити психологічну обстановку в своїй сім'ї. Відповіді розподілилися таким чином: абсолютна більшість опитаних вважають обстановку в своїй сім'ї задовільною (63,2%), сприятливою назвали обстановку 26,5%, варіанти «дискомфортна» (5,2%) і «конфліктна» (5,2%) вибрали найменше число респондентів. Варіант «Украй несприятлива» не вибрав ніхто [див. Табл. 3.4].

Таблиця 3.4 Розподіл відповідей на питання: «Як Ви оцінюєте психологічну обстановку у Вашій сім'ї:», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Сприятлива	26,5
2. Задовільна	63,2
3. Украй несприятлива	0,0
4. Дискомфортна	5,2
5. Конфліктна	5,2
6. Важко відповісти	0,0

7. інше	0,0
Разом	100,0

Далі респондентам було поставлено відкрите питання про те, які сімейні традиції сприяють зміцненню їх сім'ї. Учасники опитування перерахували такі традиції як: відзначення свят в колі сім'ї, прогулянки на свіжому повітрі, походи в кінотеатр і подальше обговорення фільмів, робота на дачі, сумісна відпустка.

Щодня вся сім'я збирається разом у 63,3% опитаних. Вихідні разом з сім'єю проводять трохи менше третини респондентів (26,3%). Рідко збирається разом мала частина учасників опитування– 10,3% [див. Табл. 3.5].

Таблиця 3.5 Розподіл відповідей на питання: «Як часто Ваша сім'я збирається разом?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Щодня	63,3
2. По вихідних днях	26,3
3. Рідко	10,3
Разом	100,0

В основному зібравшись разом сім'ї: проводять дозвілля, дивляться телепередачі (58%), діляться враженнями про прожитий день, про свої успіхи і невдачі (47,5%) і займаються сімейно-побутовою працею (42,2%) [див. Табл. 3.6].

Таблиця 3.6 Розподіл відповідей на питання: «Що робить Ваша сім'я, зібравшись разом?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
-------------------	------------------------

1. Вирішуєте спільно життєві проблеми	26,5
2. Займаєтеся сімейно-побутовою працею	42,2
3. Працюєте на присадибній ділянці	5,2
4. Разом проводите дозвілля, дивитесь телепередачі	58,0
5. Обговорюєте питання навчання дітей	21,0
6. Ділитесь враженнями про прожитий день, про свої успіхи і невдачі	47,5
7. Кожен займається своєю справою	15,7
8. інше	0,0
Сума:	216,0
Разом що відповіли:	100,0

На питання «Як часто бувають у Вашій сім'ї сварки, конфлікти?» більшість опитаних вказали на варіант «іноді» (42,2%). Часто конфлікти відбуваються у 36,7% респондентів, рідко у 21,2%. Жоден респондент не вибрала відповідь «не бувають» [див. Табл. 3.7].

Таблиця 3.7 Розподіл відповідей на питання: «Як часто бувають у Вашій сім'ї сварки, конфлікти?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Часто	36,7
2. Іноді	42,2
3. Рідко	21,2
4. Не бувають	0,0
Разом що відповіли:	100,0

Найчастіше жителі Київської області конфліктують з дружиною/чоловіком (47,7%), з дітьми (26,2%) і з братами/сестрами 10,5%.

Таблиця 3.8 Розподіл відповідей на питання: «З ким Ви найчастіше конфліктуєте?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Ні з ким	0,0
2. З дружиною/чоловіком	47,7
3. З мамою/татом	5,3
4. З мачухою/вітчимом	5,2
5. З братом/сестрою	10,5
6. З бабусею/дідусем	5,2
7. З дітьми	26,2
8. інше	0,0
Разом	100,0

Основними причинами конфліктів в їх сім'ях, на думку респондентів, є нерозуміння членами сім'ї один одного (53,2%), відмова брати участь в сімейних справах, турботах (41,4%) і розбіжності в питаннях виховання дітей (41%). Також були названі такі причини як побутова невлаштованість (36,3), розподіл обов'язків по будинку (35,4%) і порушення етики взаємин (грубість, невірність, неповага і ін.) (29,5%) [див. Табл.3.9].

Таблиця 3.9 Розподіл відповідей на питання: «Які основні причини конфліктів у Вашій сім'ї (можливі декілька варіантів)?», %

Варіант відповіді	% від тих, що відповіли
1. Нерозуміння членами сім'ї один одного	53,2
2. Порушення етики взаємин (грубість,	29,5

невірність, неповага і ін.).	
3. Відмова брати участь в сімейних справах	41,4
4. Розбіжності в питаннях виховання дітей	41,0
5. Брак матеріальних коштів	17,5
6. Розподіл обов'язків по будинку	35,4
7. Погані житлові умови	11,6
8. Зловживання алкоголем	2,1
9. Побутова невлаштованість	36,3
10. Круг спілкування чоловіка (жінки)	12,3
11. Втручання батьків у Ваші відносини з чоловіком (дружиною)	5,0
12. Нудьга, одноманітність життя сім'ї	7,8
13. Невдачі в інтимних відносинах	0,0
14. інше	0,0
Сума:	293,1
Разом що відповіли:	100,0

Кожна сім'я справляється з конфліктами по-різному. Ось які способи вирішення конфліктів виділяють жителі Київської області. Більшість респондентів вибирають примирення (58,2%), обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення (52,7%) і припинення конфліктів на деякий час (47,4). Кожен п'ятий звертається за допомогою до інших людей (21%). Є невелика частка тих сімей, в яких конфлікти практично не вирішуються (5,2%), переходять в новий конфлікт (5,2%) і, де сім'я розділяється на групи (5,2%) [див. Табл.3.10].

Таблиця 3.10 Розподіл відповідей на питання: «Які способи вирішення конфліктів у Вашій сім'ї? (не більше двох варіантів відповіді)», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Примирення	58,2
2. Обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення	52,7
3. Припинення конфліктів на деякий час	47,5
4. Звернення по допомогу до інших людей (батьків, сусідів, друзів, вчителів)	21,0
5. Конфлікти практично не вирішуються, мають затяжний характер	5,2
6. Перехід в новий конфлікт	5,2
7. Розділення сім'ї на групи	5,2
8. інше	0,0

Далі респондентам належало відповісти на питання про те, як часто вони йдуть на компроміс при вирішенні конфліктів. Були отримані наступні результати. Відносна більшість учасників опитування вибрали варіант «часто».

«Частіше мені йдуть на зустріч» – цей варіант вказали 21,3% опитаних. Доводиться йти на зустріч 21,2% населення Київської області. Ніколи не йшли на зустріч 5,2% респондентів. Така ж кількість опитаних вибрало варіанти «це тільки називається «компромісом» те, на що я йду після конфліктів!» і «я не беру участь в конфліктах» [див. Табл. 3.11].

Таблиця 3.11 Розподіл відповідей на питання: «Чи часто Ви йдете на компроміс при вирішенні конфліктів?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Частіше мені йдуть назустріч	21,3

2. Ніколи не йшов/йшла і не буду!	5,2
3. Рідко	10,3
4. Доводиться йти	21,2
5. Часто	31,7
6. Це тільки називається «компромісом» те, на що я йду після конфліктів!	5,2
7. Я не беру участь в конфліктах	5,2
8. Важко відповісти	0,0
Разом	100,0

У 57,7% учасників нашого опитування вже є діти, чекають дитину в даний момент 6% респондентів. І 35,3 опитаних, відповіли, що у них немає дітей [див. Таблицю 3.12].

Таблиця 3.12 Розподіл відповідей на питання: «У Вас є діти? (Якщо Ваша відповідь «ні», переходите до питання 18)», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Так	57,7
2. Немає	35,3
3. Ми з чоловіком(й) чекаємо дитину в даний момент (вагітність)	6,0
Разом	100,0

Далі були поставлені питання тільки тим респондентам, у яких є діти. Більше половини тих, що ствердно відповіли вважає, що народження дитини вплинуло на частоту конфліктів в сім'ї (53,5% – відповіді «так і «швидше так») [див. Табл.3.13].

Таблиця 3.13 Розподіл відповідей на питання: «Чи вплинуло народження дитини на частоту конфліктів у Вашій сім'ї?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Так	13,5
2. Швидше так	40,0
3. Швидше ні	33,3
4. Ні	13,3
5. Важко відповісти	0,0
Разом	100,0

Більшість опитаних упевнені, що конфліктів стало більше (76,7%) [див. Табл.3.14].

Таблиця 3.14 Розподіл відповідей на питання: «Якщо вплинуло, то як?», %

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Конфліктів стало менше	23,3
2. Конфліктів стало більше	76,7
3. інше	0,0
Разом	100,0

У кожного другого респондента діти іноді бувають свідками або учасниками сімейних конфліктів між дорослими. Про те, що діти ніколи не були свідками конфліктів між дорослими, говорять 12,6% респондентів [див. Табл.3.15]..

Таблиця 3.15 Розподіл відповідей на питання: «Чи бувають діти свідками або учасниками сімейних конфліктів між дорослими?», %

Варіант відповіді	%от що
-------------------	--------

	Відповіли
1. Так	33,0
2. Іноді	49,6
3. Ніколи	12,6
4. Важко відповісти	6,3
Разом	100,0

Більшість учасників опитування відзначили, що на сімейні конфлікти діти, в основному, реагують таким чином: переживають, плачуть – 26,9%, намагаються помирити батьків – 26,7%, стають на бік одного з батьків – 13,3%, стають озлобленими, некерованими – 13,3%, відносяться байдуже – 13,1%. Варіанти відповідей «йдуть з будинку» і «намагаються знайти підтримку в інших людях» не вибрав ніхто [див. Табл.3.16].

Таблиця 3.16 Розподіл відповідей на питання: «Як реагують діти на сімейні конфлікти?»

Варіант відповіді	%от що відповіли
1. Переживають, плачуть	26,9
2. Стають на бік одного з батьків	13,3
3. Намагаються помирити	26,7
4. Йдуть з будинку	0,0
5. Замикаються в собі	6,7
6. Відносяться байдуже	13,1
7. Стають озлобленими, некерованими	13,3
8. Намагаються знайти підтримку в інших людях	0,0
9. інше	0,0
Разом	100,0

Респондентам було запропоновано написати, які, на їх думку, проблеми найгостріше стоять перед сучасними сім'ями. В основному, опитані відзначали житлові проблеми (немає власного житла, незадовільні умови мешкання, мало місця в квартирі для всіх членів сім'ї і так далі), проблеми з грошима, проблеми з кількістю місць в дитячих садах, погана освіта для дітей, безпека дітей («з кожним днем стає все страшніше відпускати дітей одних в школу»).

По сімейному стану респонденти розподілилися таким чином: 21,8% опитаних склали люди, що не перебувають в шлюбі, але планують його укласти; 9,3% – люди, що не перебувають в шлюбі і не збираються його укласти; 46,2% – перебувають в шлюбі і 22,7% – розлучені [див. Табл.3.17].

Таблиця 3.17 Розподіл відповідей по сімейному стану %

Варіант відповіді	%
1. не перебуваю в шлюбі, але планую його укласти	21,8
2. не перебуваю в шлюбі і не збираюся	9,3
3. перебуваю в шлюбі	46,2
4. розлучений (а)	22,7
Разом	100,0

3.2. Аналіз результатів якісного етапу дослідження «Чинники виникнення сімейних конфліктів»

Тепер перейдемо до аналізу результатів, отриманих в ході проведення фокус-груп.

Фокус-групи по темі «Чинники виникнення сімейних конфліктів» були проведені з 14 по 19 грудня 2020 року. Всього було проведено 2 групових дискусії. Тривалість 1-ої дискусії склала 58 хвилин, 2-ою – 75 хвилин.

Групові дискусії проходили за заздалегідь розробленим сценарієм (гайде). Кількість учасників кожної дискусії склала 10 чоловік. Учасники були жителями Київської області, не були знайомі один з одним і мали різний сімейний стан.

Учасники фокус-груп не були раніше знайомі з процедурою проведення даного методу, не були знайомі між собою і з модератором, не були професіоналами в питаннях, що стосуються сімейних конфліктів. Дискусії записувалися на диктофон.

В ході проведення фокус-груп учасники активно були включені в бесіду, висловлювали свої точки зору, дотримувались основних правил поведінки.

Для того, щоб з'ясувати, місце сім'ї в системі цінностей, було поставлено питання: «Яке місце займають сім'я і діти в системі Ваших життєвих цінностей?».

Більшість учасників фокус-груп схиляються до того, що сім'я займає провідне місце в системі цінностей. Але багато хто також відзначає, що не можуть сказати, що діти є їх головним пріоритетом з різних причин.

«Так, сім'я є для мене найважливішим в житті, але до народження дітей я поки не готова. Спочатку потрібно себе на ноги поставити, роботу стабільну знайти, житло, а потім вже про дітей думати» (репліка учасника Д., дискусія від 14 грудня).

Деякі учасники висловили думку про те, що сім'я як провідна цінність – це нав'язаний суспільством стереотип.

«У нас прийнято, що сім'я – це найголовніше, і мало не єдине, що повинне мати значення в житті людини. Найчастіше, це просто нав'язаний стереотип, і люди, хоч і говорять, що сім'я означає для них «все», але все таки приділяють більше часу і уваги зовсім іншим речам» (репліка учасника М., дискусія від 19 грудня).

Далі респондентам було запропоновано охарактеризувати, описати, існуючі взаємини між членами їхньої сім'ї. В основному, по розповідях учасників дискусії відношення в сім'ях дружні. Дві людини, призналися, що відносини натягнуті і напружені, із-за частих скандалів. Ще один респондент поділився, що відносини у них в сім'ї швидше нейтральні.

Основними причинами конфліктів в сім'ях респонденти називають побутові проблеми, фінансові, нерозуміння між членами сім'ї, а також розбіжності в питаннях виховання дітей.

«Найчастіше люди сваряться із-за побутових проблем. Хтось речі не на своє місце прибрав, хтось сміття не викинув, хтось посуд не помив. Ще звичайно дуже актуальне фінансове питання, мені здається, багато сварок через це» (репліка учасника А., дискусія від 19 грудня).

«Думаю, це небажання йти на компроміс. Коли кожен гне свою лінію, і не хоче поступатися іншому. Якщо люди хочуть жити в мирі, вони повинні прислухатися один до одного» (репліка учасника Б., дискусія від 14 грудня).

Більшість учасників дискусії призналися, що конфлікти і дрібні сварки у них в сім'ї відбуваються часто. Причини ті ж, що і в інших сім'ях, які були перераховані раніше.

«Ну, сперечаємося досить часто, але це швидко забувається. Серйозні конфлікти бувають не так часто. Причини одні і ті ж. Раз по раз повертаємося до того, з чого починали. Начебто вже домовилися, що

робитиме «так», а через пару тижнів знову повертаємося до того, що було» (репліка учасника І., дискусія від 19 грудня).

Декілька респондентів висловили думку, що члени їх сімей практично не конфліктують один з одним.

«Ми з чоловіком тільки рік тому одружилися. Поки серйозних сварок не було, та і дрібні теж не часто бувають. Ми обидва спокійні і домашні. Живемо, тихо, мирно» (репліка учасника М., дискусія від 19 грудня).

Учасники фокус-груп підтвердили дані масового опитування і вказали, що в основному використовують примирення, обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення для вирішення конфліктів. Майже кожен опитаний прагне йти на компроміси.

«Кожного тижня ми влаштовуємо сімейну раду, на якій кожен член сім'ї висловлює свої думки з приводу певної проблеми, а потім ми всі разом прагнемо вирішувати їх» (репліка учасника До., дискусія від 14 грудня).

У 14 з 20 учасників групових дискусій є діти. І всі вони вважають, що народження дітей однозначно вплинуло на кількість конфліктів в сім'ї.

«Звичайно, коли з'являються діти, з'являється і більше питань для обговорення, і більше причин для сварок» (репліка учасник Р., дискусія від 19 грудня).

Ті учасники, у яких немає дітей, також поділилися своєю думкою із цього приводу.

«На особистому прикладі нічого не можу сказати, дітей поки немає. Але у мене є старша сестра, у них цього року народилася друга дитина. Я пам'ятаю, як 5 років тому, після народження первістка вона щодня скаржилася на чоловіка, говорила, що вони постійно сваряться, і що вона втомилася від всього того. Але пройшло якийсь час, і сварок стало набагато менше, тепер ось другого виховують, і вже не так сваряться, як раніше» (репліка учасника Е., дискусія від 14 грудня).

На питання «що необхідно зробити для того, що кількість конфліктів в сім'ях стала значно менша?» ми отримали наступні коментарі:

- *«більше спілкуватися, щоб бути в курсі побажань один одного»;*
- *«прислухатися до думки своїх близьких»;*
- *«головне обговорювати проблеми, а не замовчувати. Чим довше мовчите, тим потім більше приводів для сварок з'явиться».*

Головними проблемами, які найгостріше стоять перед сучасними сім'ями, учасники дискусії назвали ті ж, що і учасники масового опитування: відсутність власного житла, проблеми з грошима, погана освіта для дітей, безпека дітей.

Далі розглянемо результати, отримані в ході проведення біографічного інтерв'ю.

Біографічне інтерв'ю проводилося в трьох сім'ях: у сім'ї з трьома дітьми, в сім'ї з єдиною дитиною і в молодій сім'ї, що поки що не мають дітей. Були опитані тільки батьки.

Інформація представлена в узагальненому вигляді, окремо для кожної сім'ї.

Інтерв'ю проводилися з 21-23 грудня 2020 року за заздалегідь розробленим сценарієм. Тривалість 1-го інтерв'ю склала 62 хвилини, 2-го – 64 хвилини, 3-го – 58 хвилини. Учасники були відібрані методом снігового кому.

Інтерв'ю було почате з прохання розповісти про свою сім'ю в цілому і про те, які взаємини існують між членами опитуваних сімей. На що були отримані наступні відповіді:

Сім'я з трьома дітьми: *«У нас з чоловіком три дитини. Два хлопчики і дівчинка. Старшому цього року виконується п'ятнадцять. Дівчинка середня – 11 років, і молодшому 7. Сім'я велика, потрібно встигати стежити за багатьма речами. Тому конфлікти і сварки бувають частенько. Але у нас все швидко забувається, і ми далі живемо, дружно і щасливо».*

Сім'я з однією дитиною: *«Ми живемо утрюх. Я, чоловік і дочка, 9 років. Сім'я наша маленька, але дружна».*

Сім'я без дітей: *«Ми, можна сказати, молода сім'я. Всього другий рік одружені. Дітей поки не плануємо. Взаємини між нами теплі, але без сварок зовсім не виходить».*

Всі три сім'ї впевнені, що в сімейному житті без конфліктів і сварок не обійтися, адже у кожної людини є своя думка, і коли-небудь ці думки зіткнуться.

Причини конфліктів учасники інтерв'ю називали такі.

Сім'я з трьома дітьми: *«Ой, чого тільки у нас не було. Після народження кожної дитини з'являлися все нові і нові проблеми. Зараз в основному діти сваряться між собою за іграшки, місце біля телевізора або нашу увагу. Ми з чоловіком вже не так часто лаємося, після всіх років разом, вже хочеться жити тихо, мирно».*

Сім'я з однією дитиною: *«Ну, ми з чоловіком зазвичай сперечаємося на рахунок грошей і відпустки. Зазвичай приходимо до згоди. А дочка взагалі в конфліктах не бере участь, вередує іноді, але не більше».*

Сім'я без дітей: *«Та причини самі різні, в основному якісь побутові речі, розподіл обов'язків, неприбрані речі. Ніби банально, але від цього нікуди не подінешся».*

Всі сім'ї, що беруть участь в інтерв'ю, головним способом вирішення конфліктів називають компроміс.

Сім'я з трьома дітьми: *«Без цього ніяк. Потрібно поважати думку один одного. Якщо ви не прийдете до загальної думки, то ні про яке сімейне щастя не можна буде говорити».*

Обидві сім'ї, де є діти, стверджують, що з появою дітей кількість конфліктів збільшилася.

Сім'я з трьома дітьми: *«Чим більше дітей, тим більше причин для конфліктів (сміється)».*

Сім'я з однією дитиною: *«Навіть не те, що кількість конфліктів змінилася, швидше якість, змінили напрям. Якщо раніше ми сварилися із-за проблем, в яких нас було тільки двоє, то тепер ще з'явилися причини для сварок по питаннях виховання дитини».*

А ось сім'я без дітей впевнена, що після народження дитини, відносини в їх сім'ї не зміняться, а значить і кількість конфліктів теж не повинна збільшитися.

Сім'я без дітей: *«Можливо, навіть що кількість сварок зменшиться, оскільки просто не буде часу думати про всякі дурощі, вся увага займатиме дитина».*

В кінці інтерв'ю учасникам було запропоновано відповісти на питання «що ж необхідно зробити для того, що кількість конфліктів в сім'ях стала значно менша?».

Сім'я з трьома дітьми: *«На це питання складно знайти однозначну відповідь. У кожній сім'ї склалися свої відносини, своя ситуація. Але думаю, чесність у відносинах ще нікому не зашкодила».*

Сім'я з однією дитиною: *«Потрібно частіше йти на компроміси, вирішувати проблеми не поодиночі, а всім разом, приходити до загального рішення».*

Сім'я без дітей: *«Мені здається це дуже складно зробити, звичайно потрібно прагнути вирішувати конфлікти мирно, але зовсім позбавиться їх не вийде, завжди знайдеться яке-небудь проблемне і спірне питання».*

Після закінчення інтерв'ю, ми прийшли до висновків, що, в цілому, всі три сім'ї, що брали участь в інтерв'ю, позитивно оцінюють свої взаємини усередині сім'ї, прагнуть адекватно оцінювати ситуацію і вирішувати конфлікти мирно.

Результати авторського дослідження на тему «Чинники виникнення сімейних конфліктів» трьома методами: масове опитування, фокус-групи і біографічне інтерв'ю і з'ясували, що в цілому, дані отримані від учасників

фокус-груп і біографічного інтерв'ю підтверджують дані, отримані в ході масового опитування.

Загалом проаналізувавши дані масового опитування можна зробити наступні висновки:

1. Перша наша гіпотеза підтвердилася лише наполовину. Гіпотеза звучала так: «більшість населення Київської області найбільш значущими цінностями вважають сім'ю, здоров'я і наявність дітей». Наше дослідження показало, що до трійки самих значущих цінностей увійшли такі як: своя сім'я, високий дохід, що дозволяє ні в чому собі не відмовляти і міцне здоров'я. «Наявність дітей» стоїть лише на 6 місці в рейтингу цінностей.

2. Основними причинами конфліктів в сім'ї, на думку респондентів, є нерозуміння членами сім'ї один одного, відмова брати участь в сімейних справах, турботах і розбіжності в питаннях виховання дітей. Що підтверджує нашу гіпотезу тільки на третину. Наше припущення було таке: «основними причинами конфліктів в сім'ї більшість респондентів вважають: розбіжності в питаннях виховання дітей, нестача матеріальних коштів і побутову невлаштованість».

3. Більшість сімей Київської області вибирають примирення, обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення. Це повністю доводить нашу третю гіпотезу.

4. Більше половини вважає, що народження дитини вплинуло на частоту конфліктів в сім'ї. Більшість опитаних упевнені, що конфліктів стало більше. Це підтверджує ще одну нашу гіпотезу про те, що народження дітей впливає на частоту конфліктів в сім'ї.

Виходячи з результатів, отриманих в ході проведення фокус-груп, можна зробити висновок, що в цілому, дані отримані від учасників фокус-груп підтверджують дані, отримані в ході масового опитування.

Більшість учасників фокус-груп називають сім'ю найважливішою цінністю. Основними причинами конфліктів в сім'ях респонденти називають

побутові проблеми, фінансові, непорозуміння між членами сім'ї, а також розбіжності в питаннях виховання дітей.

Учасники фокус-груп підтвердили дані масового опитування і вказали, що в основному використовують примирення, обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення для вирішення конфліктів. Майже кожен опитаний прагне йти на компроміси.

Усі три сім'ї, що відповідали на питання біографічного інтерв'ю, позитивно оцінюють свої взаємини усередині сім'ї, прагнуть адекватно оцінювати ситуацію і вирішувати конфлікти мирно.

Висновки до 3 розділу

Таким чином, підводячи підсумки даного розділу можна зробити наступні висновки.

- Було проведено авторське дослідження на тему «Чинники виникнення сімейних конфліктів» трьома основними методами: масове опитування, фокус-групові дискусії, біографічне інтерв'ю.

В ході проведеного дослідження було виявлено, що для жителів Київської області сім'я є найважливішою цінністю.

Нерозуміння членами сім'ї один одного, відмова брати участь в сімейних справах, турботах і розбіжності в питаннях виховання дітей є основними причинами конфліктів в сім'ї. Більшість сімей Київської області вибирають примирення, обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення

ВИСНОВКИ

Сім'я – це соціальний інститут та осередок суспільства, в якому відбувається формування людини, що розпочала життя. Роль сімейного виховання у формуванні характеру, поглядів, звичок не абсолютна – велику роль грає самовиховання і багаж життєвого досвіду.

Подружні конфлікти відіграють ключову роль в сімейних конфліктних відносинах. Вони виникають унаслідок незадоволення потреб подружжя. Чи не найбільш конфліктними вважається кризові періоди в розвитку сім'ї такі, як вступ до шлюбу і народження дитини. Залежно від рівня конфліктності виділяються кризові, конфліктні, проблемні і невротичні сім'ї. Сімейні конфлікти мають психотравмуючі наслідки: «сімейна тривога», стан повної сімейної незадоволеності, стан провини, нервово-психічне напруження.

Фахівцями вироблені рекомендації по врегулюванню подружніх конфліктів. Конфлікти між батьками і дітьми виникають із-за недоліків в сімейному вихованні, індивідуально-психологічних особливостей батьків і дітей, вікових криз дітей. Безконфліктному спілкуванню в сім'ї значною мірою сприяє організація сім'ї на колективних засадах, підвищення педагогічної культури батьків, інтересом батьків до внутрішнього світу дітей, підкріплення словесних вимог організацією виховання.

Дослідження проблем, пов'язаних з сім'єю, набуває все більшого значення, як в теоретичному, так і в практичному плані. Відомо, що нестабільність браку і сім'ї, що виявляється в зростанні числа розлучень, характерна фактично для всіх сучасних розвинених країн світу. Це значною мірою пояснюється впливом урбанізації, що в свою чергу зумовила емансипацію жінок, інтенсивну міграцію населення, науково-технічну революцію, а також різноманітними причинами культурного, соціально-економічного, релігійного та етнічного характеру.

У сучасних соціально-економічних умовах інститут сім'ї переживає важкі часи. Практично зникли багато зовнішніх чинників, що стабілізують сім'ю: економічна залежність жінки від чоловіка, юридична, релігійна, моральна заборона або засудження розлучень. Визначального значення для стабільності браку набувають внутрішні чинники, що характерні сім'ї. Результати соціологічних досліджень свідчать, що основними причинами розлучень є конфлікт між подружжям, що досяг такого ступеня, що вирішити його можна тільки шляхом розірвання шлюбу.

Необхідність аналізу суті конфліктів в сім'ї обумовлена значними змінами, які випробовує сучасна українська сім'я під впливом соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві. Сім'я є найважливішим інструментом соціалізації особи, історичної трансляції культурних, етнічних, етичних цінностей. Сім'я змінюється й розвивається разом з суспільством, при цьому залишаючись найбільш стійким і консервативним його елементом. Саме у сім'ї формуються основи особи, її ціннісні установки і орієнтації. Сім'я ще до недавнього часу була джерелом оволодіння людиною певними навиками і вміннями, що гарантувало успішну адаптацію в соціумі. Проте функціонування сім'ї в суспільстві відбувається не ізольовано, а взаємозв'язане з іншими інститутами. У зв'язку з цим, трансформації, що відбуваються в суспільстві на макрорівні, без сумніву, впливають на його функціонування на мікрорівні, включаючи сім'ю.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському соціумі, характеризуються станом невизначеності, нестабільності, різкої зміни статусу, суспільних уявлень соціальних суб'єктів. У цей період збільшується можливість виникнення конфліктів у всіх групах, в які входить індивід, включаючи сім'ю.

Уявлення про суть сімейних конфліктів дозволяє їх учасникам контролювати і управляти проблемами, передбачати їх наслідки.

Причиною сімейного конфлікту може виявитися неспівпадання інтересів і цілей кожного окремого індивіда, що входить до певної сімейної групи.

Залежно від шляхів рішення, обраних членами сім'ї для вирішення проблеми, конфлікт може виконувати як нищівну, так і творчу роль. Наприклад, зруйнувати сім'ю можуть скандали, взаємні образи, перекладання провини один на одного. І навпаки, взаємодопомога, бажання вирішити конфлікт, прийти до консенсусу – оптимальний варіант для швидкого залагодження конфліктів.

Причини, що викликали конфлікт можуть бути найрізноманітнішими. За часом виникнення їх можна розділити на дві великі групи. Це причини, що виникли безпосередньо під час шлюбу і загального господарювання, і причини, які об'єктивно існували до моменту створення сім'ї.

Найчастішими причинами сварок в сім'ях є нестача грошей і різниця в поглядах. У половині випадків сімейних конфліктів сварки відбуваються між подружжям. Потім йдуть конфлікти з дітьми, немолодими батьками і іншими членами сім'ї.

Сучасна сім'я зазнає істотних труднощів. Є розшарування сімей по рівню доходів, руйнується традиційна структура сім'ї, змінюються старі, загальноприйняті норми поведінки, характер подружніх відносин, взаємини поколінь в сім'ї, ставлення до виховання.

Сімейні конфлікти в сучасному суспільстві стали широко поширеним явищем, а це свідчить про поширення дисгармонії в сімейних відносинах. Проблема виявлення сутності й причин, а також форм прояву конфліктів залишається надзвичайно особливо актуальною, оскільки в період трансформації суспільства зросла кількість розлучень, особливо серед молодих сімей.

Сьогодні, важливо перешкодити руйнуванню подружніх і внутрішньо сімейних відносин, допомогти подолати труднощі міжособової взаємодії в

сім'ї. На це мають бути направлені зусилля громадськості, педагогічних структур і суспільства в цілому. Ці обставини підкреслюють актуальність нашого дослідження.

Авторське дослідження проводилося трьома методами: масове опитування, фокус-групове дослідження і біографічне інтерв'ю.

В ході проведеного дослідження було виявлено, що до трійки самих значущих цінностей увійшли: своя сім'я, високий дохід, що дозволяє ні в чому собі не відмовляти і міцне здоров'я.

Дружним сімейним колективом свою сім'ю вважають трохи менше половини респондентів. Абсолютна більшість опитаних вважають обстановку в своїй сім'ї задовільною. Дуже хорошими і хорошими свої взаємини в сім'ї вважають більше половини опитаних.

Респонденти вказали сімейні традиції, які сприяють зміцненню їх сім'ї: відзначення свят в крузі сім'ї, прогулянки на свіжому повітрі, походи в кінотеатр і подальше обговорення фільмів, робота на даче, сумісна відпустка.

Більшість сімей щодня збираються разом. В основному зібравшись разом сім'ї: проводять дозвілля, дивляться телепередачі, діляться враженнями про прожитий день, про свої успіхи і невдачі і займаються сімейно-побутовою працею.

Сварки і конфлікти у більшості опитаних сімей бувають лише іноді. Основними причинами конфліктів в сім'ї є незрозуміння членами сім'ї один одного, відмова брати участь в сімейних справах, турботах і розбіжності в питаннях виховання дітей. Більшість сімей Київської області вибирають примирення, обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення.

Більшість жителів Київської області вважають, що народження дитини вплинуло на частоту конфліктів в сім'ї і, що конфліктів стало більше.

У кожного другого респондента діти іноді бувають свідками або учасниками сімейних конфліктів між дорослими.

Більшість учасників опитування відзначили, що на сімейні конфлікти діти, в основному, реагують так: переживають, плачуть, намагаються помирити батьків, стають на бік одного з батьків, стають озлобленими, некерованими.

Респонденти назвали проблеми, які найгостріше стоять перед сучасними сім'ями. В основному, опитані відзначали житлові проблеми (немає власного житла, незадовільні умови мешкання, мало місця в квартирі для всіх членів сім'ї і так далі), проблеми з грошима, проблеми з кількістю місць в дитячих садках, погана освіта для дітей, безпека дітей.

В цілому, дані отримані від учасників фокус-груп підтверджують дані, отримані в ході масового опитування. Більшість учасників фокус-груп називають сім'ю найважливішою цінністю. Основними причинами конфліктів в сім'ях респонденти називають побутові проблеми, фінансові, нерозуміння між членами сім'ї, а також розбіжності в питаннях виховання дітей. Учасники фокус-груп підтвердили дані масового опитування і вказали, що в основному використовують примирення, обговорення ситуації і ухвалення обопільного рішення для вирішення конфліктів. Майже кожен опитаний прагне йти на компроміси.

Біографічне інтерв'ю допомогло нам зробити висновок про те, що, в цілому, всі три сім'ї, що брали участь в інтерв'ю, позитивно оцінюють свої взаємини усередині сім'ї, прагнуть адекватно оцінювати ситуацію і вирішувати конфлікти мирно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лощакова Н. П. Институционализация семейных конфликтов в трансформирующемся российском обществе. Режим доступа: <https://dlib.rsl.ru/01002628152>.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта: 2 изд. / Н.В. Гришина. – СПб.: Питер, – 2009. – 544 с.
3. Дмитриев А.В. Конфликтология / А.В. Дмитриев. – Москва.: Гардарики, – 2000. – 320 с.
4. Боулдинг К. Э. Экономическая наука и социальные системы // Панорама экономической мысли конца XX столетия. Том 2. СПб., 2002. С. 39.
5. Хасан Б. Н. Конструктивная психология конфликта - М. : Издательство Юрайт, 2018. - 204 с.
6. Елизаров А. Н. Конфликт и динамика семейного развития // Вестник РАТЭПП (Российской ассоциации телефонной экстренной психологической помощи). - 1995. - № 2. - С. 32-37.
7. Золотарева К. В. Взаимосвязь уровня эмпатии и конфликтности в семье на разных возрастных этапах. М.: Лаборатория книги, 2010. – 96 с.
8. Александров И. Ф. Семья как первичная ячейка и как субъект права//Актуальные проблемы поведения. - 2003. --№ 3. - С. 13-19.
9. Леви В. Семейные войны. - М.:Метафора, 2003. – 224 с.
10. Келам А., Эббер И. Причины конфликтных ситуаций в семье // Человек после развода. Вильнюс, 1985. С. 56-66.
11. Шуман С. Г., Шуман В. П. Семейные конфликты: причины, пути устранения. – Брест.: Лаборатория «Практической психологии и педагогики», – 1992. – 230с.

12. Турбан В. В. Сімейний конфлікт як предмет дослідження у практичній психології / В. В. Турбан // Актуальні проблеми психології. – 2016. – Т. 10, Вип. 28. – С. 444-453.
13. Дворецька Г.В. Соціологія. - К., КНЕУ, 2002 - С. 286-287ю
14. Лісовий В.М. Сучасна українська сім'я: медико-соціальні аспекти: Монографія. - Х.: Майдан, 2009. - С. 149.
15. Данилова С.С. Одинокое материнство в общественном мнении // Социологические исследования. – 2009. –№5. –С. 139.
16. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991-2003 роки): Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 року. - К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. - С.30.
17. Кодацька Н.О. Проблемне поле дослідження життєдіяльності вагітних жінок та молодих матерів / Н.О. Кодацька // Соціальні технології: [актуальні проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. -Запоріжжя : КПУ, 2010. - Вип. 48. - С. 268-278.
18. Ноур А.М., Захарченко В.Г. Щорічна державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 року «Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991-2003 роки)» // Український соціум. - 2005. - №2-3. - С. 147.
19. Лукашевич М.П. Соціологія сім'ї: теорія і практика : навч. посібник. - К.: ПК ДСЗУ, 2012. – 186 с.
20. Эйдемиллер Э. Г., Добряков И. В., Никольская И. М. Семейный диагноз и семейная психотерапия: Учеб. пособие для врачей и психологов. - изд. 2-е, испр. и доп. - СПб.: речь, – 2006. – 352с.
21. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Питер, – 2008. – 672 с.
22. Алешина Ю. Е. Цикл развития семьи: исследование и проблемы // Вестн. Моск. ун-та. – 2012. – №9. – С. 17–22.

23. Гордийчук Н. Медиация как «обмен дарами»: к вопросу о защите интересов ребенка в семейных спорах. Москва., – 2017, – С. 109– 122.
24. Гурко Т.А. Становление института медиации в сфере семейных споров в России // Гурко Т.А. Журнальный гид. – 2016. –270с
25. Здрок О.Н. Семейная медиация: мировой опыт и перспективы развития в Республике Беларусь/ О.Н. Здрок// Право в современном белорусском обществе: Сб. науч. центр законодательства и правовых исслед. – Респ. Беларусь редкол. – 2015. – С. 316 – 323
26. Таймазов В. Медиация в Украине, первые шаги // Расчет. № 12. – 2008. – С. 14.
27. Харитонов А. Н., Тимченко Г. Г. Психологическая помощь семьям. – Москва.: Военный ун-т, – 2012. – 302 с.
28. Альошина Ю.Є., Волович А.С. Проблеми засвоєння ролей чоловіка та жінки // Питання психології. - 1991. - № 4. - С. 74-82.
29. Оксамитна С. Динаміка сімейного стану та складу сім'ї. Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. Київ : Інститут соціології НАН України, 2004. - С. 73–80.
30. Пелих Н. С., Левус Н. І. Особливості статево-рольової соціалізації підлітків з повних та неповних сімей. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 22. С. 445–457.
31. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. - 270 с.
32. Римаренко І. В. Зміна шлюбно-сімейних відносин в Україні. Науковий огляд. - 2019. - Т. 6. - № 59. - С. 28–44.
33. Тарабукін Ю. О. Соціологія молоді : курс лекцій. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. - 376 с.